

Achelle: Allg. Zeit. 1892, 88, Boll. 70. T. A: Verh. Ges. Erdk. Berlin XIX, p. 228. E. Gross: Deutsche Literaturzeitung 1892, Nr. 27. Haberland: Mitth. anthropol. Gesell. Wien XXII 1/2, pp. 72; Bl. f. lit. Untera. 1892, 27, p. 480; Lit. Centralbl. 1892, 88, pp. 1372 հ.հ.:

56. Butyka D — Meine Reise von Kharput nach Diarbekir und mein Aufenthalt dortelbst. D. Rundschau f. Geogr. und Stat. XV, 4, pp. 151—60.

[Գոթիքս — Ուղեգրութիւն Խարքութեան ճիւղաւանդութիւն:]

57. Gelsner H. — Der gegenwärtige Bestand der arm. Kirche: Zeitschrift f. wissensch. Theol. 36, 2 pp. 168—171.

[Կեցիք — Հայ եկեղեցւոյ ներկայ դրութիւն:]

58. Lantsheere L — De la race et de la langue des Hittites, Bruxelles 1892. VIII, 182 pp.

[Համար — Հիթիտեացի ցոյն ու լեզու:]

59. Le diocèse armenien de Maraöhe: Merve de la Terre Sainte, IX, 18, p. 663 ff.

[Մարաշի իւր իշխան:]

60. Peiser F. E — Die hittitischen Inschriften, Ein Versuch ihrer Entzifferung und Ausgabe, Berlin 1892 XV, 128 pp.

[Փայգի — Հիթիտեան արձանագրութիւնը, ընթերցումն ու իրաւագրութիւն:]

61. Φωτιος. Το περι του ταφου του κυριου ημων Ιησου Χριστου εφορηματιον ... ελλησισι τε και αρμενισι. Εκδ. Α. Παπαδοπουλου-Κεραμευς, Τ. Σ. Δεσπονη, Ν. Μαρε. Lips. 1892, XII, 298 pp.

[Յիշատակարանը վան թաղման ճեպն մերոյ Յիսուսի քրիստոսի ու այլ տաղք յովարդն ու հայերէն, իր. անգղեր ներածութեանը Վ. Փայսապոսի, իւր. հայերէն, թարգմ. իրաւագրութեանը եւս. Մար:]

62. Stearns Ch. — The monuments and inscriptions called Hittit: Hartford Seminary Record 1892, Apr. 125—45, June 165—186.

[Մոլորիւ — Հիթիտեան կողմած յիշատակարանը ու արձանագրութիւն:]

ՔՐԻՍՏՈՍ

ՅՈՒՆԱՆԵՍ ՎԱՐԴԱՅԱՆ Կ. ՊՈԼՍԵՏԻ

Հոգիւ Սօրիւնի պատուարժան խմբագրութիւնը, իւր Մատենագրարանի ձեռագիրներուն մէջ, Ս. Խաչ վարժարանի բնութիւնը նշանակելու մէջ օրինակը գտնուիլը զեկուցանելով Սեպտեմբերի «Հոգիւ»ին մէջ՝ կից մեր պարտքն է՝ կը ճշտարարէր այդ օրինակին մէկ կարեւոր յիշատակարանը, եւ կը ծանօթացունէր, թէ շեռնազննութիւնը, «Հարգիրաւ ի ճօան պաթեմիայէ բոլորիցն եւ համառօտեալ ի ֆոնանիկոսէ Սթեֆանիայ, եւ Սթեֆանիայէ թէ Յովնանիայէ Վարդանիայէ Սթեֆանիայէ»:

Յայտնի չէր սակայն թէ ո՞ր թուականին թարգմանուած է այն, կամ՝

Ո՞ր է Յովնանէս Վարդապետ Կ. Պոլսեցին, որով յայտնուի թերեւս ժամանակը թարգմանութեան:

Պատմութեան աւանդած նախին հայ մատենագիրներու շարքին մէջ՝ Կոստանդնուպոլսեցի մատենաւոր կրող, լեզուագէտ — թարգմանիչ՝ Յովնանէս Վարդապետ մը միայն կը գտնենք, եւ է Հռոմ անուանեալ Յովնանէս Վարդապետը Կ. Պոլսեցի, որ ոչ նուազ գնահատելի ծառայութիւններ մատուցած է ժամանակին տոհմային մատենագրութեան:

Հոյով Յովնանէս Վարդապետ Կ. Պոլսեցի երկու դար յառաջ ապրած է, եւ ծնած 17^{րդ} դարու գրիթէ կէսին:

Քառահմուտ եւրոպական պլեյալ լեզուաց՝ մանաւանդ լատիներէնի եւ իտալերէնի երկար տան ընկերելով Վենետիկ, Լիւդուից, Մարսիլիա եւ Վանտերստամ՝ 1670էն մինչեւ 1689 եւ 1696, քառորդ դարու ժամանակի մէջ, մեր այն տանին նորակալած ապագրութեան զարգացման մեծապէս սատարած, եւ Ոսկանեան, Քաղէսեան նախին տպարանաց հայերէն հրատարակութեանց մեծ մասը գրիթէ ինքն անձամբ շարադրած է եւ թարգմանած իտալերէն լեզուէ:

Սահասիկ մէկ քանին այն հրատարակութեանց, որք կը կրեն իւր անունը, ճիշտ Հոգիւ Սօրիւնի օրինակին ունեցած յիշատակարանին «Սթեֆանիայէ Յովնանիայէ Վարդանիայէ Սթեֆանիայէ» տողերով:

1. «Կարգիւն ծաղիկ զորն իւր, թարգմանեցեալ ի Յովնանէս Վարդապետէ Կոստանդնուպոլսեցւոյ, յամի ներմարմնութեան մեռն 1671, ընհնագիտասաներորդում աւուր ամսեանն փետրուարի ի Հոմմ» (Տե՛ս Հայկ. մատենագիտութիւն էջ, 500—501):

2. «Համարաբնութիւն հոգիաւորականի օրնուրի, շարարդեցեալ ի Յովնանէս Վարդապետէ Կոստանդնուպոլսեցւոյ . . . ապագրեալ ընդործարանում սրբոյ էջմիածնի, եւ սրբոյն սարգսի զօրաժարու. Ի մարտիկայ, յամի ներմարմնութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի 1674, նաւուրնաւաղնում Յունիսի ամսոյն» (Տե՛ս Հայկ. մատենագիտութիւն էջ, 389—901):

3. «Կոստանդնուպոլսեցւոյ Կոստանդնուպոլսեցւոյ ի Յովնանէս Վարդապետէ Կոստանդնուպոլսեցւոյ ի հայկական

1 Տե՛ս Հոգիւն Սօրիւնի Սեպտեմբեր 1893, էջ 880: 2 Սեյ, էջ 288:

1 Տե՛ս Պոլս. Հայկ. Գր. Կ. Հատոր էջ 293—315: 2 Տե՛ս Չարիւն Պոլս. Հայկ. Գր. էջ 662: 3 Տե՛ս Պոլս. Հայկ. Գր. Կ. Հատոր էջ 293—315: 4 Տե՛ս Հայկ. Մատենագիտութիւն Հ. Գ. Զարբ. էջ 470—471:

բարբառ ի յգլոսանս մերայնոց ճշմարտասիրաց, եւ տպագրեցեալ է տպարանի սրբոյ էջմիածնի եւ սրբոյ սարգսի զօրավարին Ի Մարտիկի, յամի ներմարմութեան մեռած 1676 Յունիսի 15: (Տեւ Հայկ. մատենագիտութիւն, էջ 501):

Ունի դարձեալ “Հոյսի էջմարտութեան” անուն հեղինակութիւն մը, 1680ին վենետիկ տպուած. “պատահականութեան” վենետիկ տպուած 1687ին. “Պարզութեան” տպուած ընդարձակ գործ մը, թարգմանութիւն, տպուած վենետիկ 1687ին. “Թոմայ Բեթլեմ” տպուած 1696ին, եւ “Բեթլեմ” մը 1674ին Հոմո տպագրուած, որոյ համար թուի կուռած լինի ինքը Հոմո, որ քերական կը նշանակէ:

Սոյն հրատարակութեանց բոլորին ալ “Բեթլեմ” կամ լոգոսփոյն է Յովնանի վարդապետի կոստանդնուպոլիսի յիշատակութիւնը չի վարանեցընէր զիս բաւու, թէ Զեւ-նաւնութեան թարգմանիչն ալ է նոյն Յովհաննէս վարդապետ Կ. Պոլսեցին, անուանեալն Հոմո, որ ըստ ամենայն հաւանականութեան, վերջիւ-շեալ գործոց թուականներուն, այսինքն 1687ին 1696ի ժամանակամիջոցին մէջ զայն թարգմանեց:

Մեր նշմարութիւնը կը հաստատուի նաեւ “է” նախդիրներուն տեղ գործածուած “ը” մասնիկներով, որ Կ. Պոլսեցւոյն բոլոր գործերուն է յատուկ, ինչպէս նաեւ ձեռնագնդութեան, որպէս յիշած եմք մեր Սեպտեմբերի գրութեամբ:

Ս. Խաչ վարժարանի Զեւ-նաւնութիւնը, թէ եւ հազիւ միադարեան ընդօրինակութիւն մը,¹ բայց երկու հարիւր եւ աւելի տարվան պատկառելի հնութիւն ունեցող բժշկական երկ մըն է, 17^{րդ} դարու յատուկ թարգմանութիւն մը, որ իրաւամբ Յովնանի վարդապետ Կ. Պոլսեցւոյն անունը կ'արձանագրէ վերջինների դարու հայ բժշկական պատմութեան մէջ:

ՏՕՒՐ. ՎԱՅՐԱՄ Ե, ԽՈՐԳՈՐԾԵԱՆ

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ

ՖԼԻԻՔՍԵԼԻԿ

Տարի մը հազիւ կայ որ եւրոպական հայագիտութեան ամենամեծ ներկայացուցիչներէն մին Լահարո իւր մահանացուն կնքած է: Այս օրերս կորնեցուցիք երկրորդ հայագետ մ'ալ՝ Ֆելիքս Նելլ: Երկու գիտնոցս գիտնական ասպարէզ իրարմէ շատ տարբեր էր, բայց երկուքն ալ հայ գրականութիւնը հետազոտելու եւ եւրոպոյ ծանօթացընելու աշխատեցան յաջողութեամբ: Լահարո իրեն լեզուաբնի մշտնջենաւոր յիշատակ լեզուց մանականց իւր “Հայկական Ուսումնասիրութեամբը” (Armenische Studien, Göttingen 1877), եւ իւր գեղեցիկ հրատարակութեամբ Ագաթանգեղոս յունարէն թարգմանութեան (Agathangelus und die Acten Gregors etc. Göttingen 1887.) իւր “Հաւաքածոց Յագումներով” (Gesammelte Abhandlungen, Leipz. 1866), որուն մէջ 500էն աւելի հայերէն բառերու ծագման վրայ կը խօսի. եւ ուրիշ բազմաթիւ գործերով, որոնց մէջ յիշեց իւր Հայոց ազգի հնագոյն պատմութեան վրայ բանասիրական մէկ գրութիւնը՝ Zur Urgeschichte der Armenier, Leipz. 1854, եւ Հայկական բազմաշնորհ սանկրիտականաց հետ ըրած համեմատութիւն (ZDMG, IV, 347—369) եւնէ:

Ֆելիքս Նելլ ուրիշ մ'ընտարած էր: Իրեն զործնէութիւնն եղաւ հայերէն հին մատենագրութիւնն թարգմանութիւններով եւ քաղաւանդներով ծանօթացընել եւրոպական գիտնոց: Հայագետս՝ որ 77 տարուան մեռաւ, ծնած էր 1816ին Բեղգիոյ Հենց (Hainaut կամ Hennegau) գաւառին Աթ (Ath) բերդաքաղաքին մէջ, եւ իւր բանասիրական ուսմունքն ըրաւ ի Լուվէն, յետոյ Պոնն, Մինիխէն եւ Բարիլ: Քսանտերկու տարուան՝ 1838ին՝ փիլիսոփայութեան վարդապետութեան օրիտոյնն առնելով, 1841ին Լուվէնի Ուսուցիչաւ շամալաւարանին ուսուցչապետներուն կարգն ընդունուեցաւ: Անկէ ետքը նոյն հաստատութեան նշանաւոր գործիչներէն եղաւ, ինչպէս նաեւ նոյն քաղաքի Արեւելեան ընկերութեան կողմանէ հրատարակուած Le Muséon արեւելաբանութիւնն նշանաւոր անդամակիցներէն, որուն մէջ հայկական նորագոյն հրատարակութեանց վրայ քննադատութիւններ կը հրատարակէր, ինչպէս Յիւլիէ Ասողկայ թարգմանութեան (1887, pp. 373ff), Թովմայի լրերունույ՝ Պատկանանի հրատարակութեան

¹ Տեւ-Պոլսի Պոլս. Հոմ. Գ. էջ 682:

² Տեւ-Հոմ. Պոլս. Սեպտեմբ. Սեպտեմբ. 1893, էջ 281, 282: